

ВОЈТЕХ С. ШЋЕПАЊСКИ¹

КОМИСИЈА ЗА БАЛКАНИСТИКУ ПОЉСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА
ОДЕЉЕЊЕ У ПОЗНАЊУ
ПОЉСКА

СРБИЈА 1914, ПОЉСКА 1939...

Једно поређење²

САЖЕТАК. Околности под којима су се и Србија, 1914. године, и Пољска, 1939, нашле у вртлогу светских ратова, као и историја херојског отпора обеју држава против надмоћних нападача, заслужују да буду заувек упамћени јер су значајна поука новим генерацијама Европљана. Годишњице обележавања избијања оба светска рата представљају прилику за такав вид подсећања.

У овом раду, аутор се бави поређењем српског искуства из Првог светског рата са пољском судбином у рату који је избио четврт века касније.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: I светски рат, II светски рат, Србија, Пољска.

¹ jug1@interia.pl

² Рад је примљен 17. јануара 2015, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 19. маја 2015.

Стота годишњица од издијања I светског рата је догађај који завређује пуну пажњу и према коме не може да буде равнодушна ни српска, ни пољска елита, а понајвише историчари обеју земаља, чија је дужност и морална обавеза да и са ове временске дистанце проналазе и верификују нове чињенице и сазнања.

Србија, којој је у лето 1914. године Аустроугарска објавила рат (временом активно подржана у својој агресији од стране Немачке, а касније и Бугарске) поднела је огромне жртве, крварећи у ратним напрезањима 1914–1918 (Nedok, 2006, стр. 83; Vučo 1970, стр. 222; Prelević, 1998, стр. 8; Wybranowski, 2014). Излазећи из њих нашла се, ипак, у табору победничких држава. Штавише, Србија је у I светском рату сачувала своју независност, али је добила и могућност да одигра важну улогу у процесу чији је коначни исход било уједињење југословенских народа у један државни организам, на чијем челу је била династија Карађорђевића (Krizman, 1958, стр. 147–164; Szulc, 1980, стр. 13–29; Janković, 1973; Čubrilović, 1989; Jevtić i Popović, 1991; Čalić, 2013, стр. 94–99).

Пољска је, услед судара држава које су је окупирале – Аустрије/Аустроугарске, Немачке и Русије – после 123 године од поделе њене територије између наведених непријатељских сила, могла да се избори за повратак на политичку мапу Европе и у новембру 1918. је прогласила независност (Pajewski, 2005; Łossowski, 1986; Bloch i Zieliński, 1995; Lundgreen-Nielsen, 1979; Hauser, 2010; Komarnicki, 1957; Szymczak, 2009; Mikietyński, 2009).

За обновитеље независне Републике Пољске (II *Żećrospolite*), подједнако се сматрају два велика државника, бригадир Јозеф Пилсудски, који је за време Великог рата командовао пољским Легијама и који се, првобитно, залагао за сарадњу са Бечом; у слободној Пољској је био маршал и врховни комадант, Начелник државе, а такође и у два наврата премијер. Роман Дмовски је заступао пољске интересе на мировној конференцији у Версају, некада посланик руске Думе, био је идеолог и политички вођа пољског народно-демократског табора и министар спољних послова у другој влади Винцентија Витоса 1924. год. (Garlicki, 1988; Suleja, 2009; Świątek, 1998; Czubiński, 2002; Molenda, 1980; Chwalba, 2007; Drozdowski, 2008; Wójcik, 2008; W. Jędrzejewicz, 2013; Urbanowski, 2014; Micewski, 1971; Wapiński, 1988; Wandycz, 1992; Kawalec, 2000 и 2006; Kułakowski, 2014; Chrzanowski и Konopczyński, 2004; Białokur, Patelski, Szczepaniak, 2008; Wołos, 2013).

Ратна судбина Срба који су бранили своју независност од агресора и чија је тежња била стварање утицаја на „југословенско

окружење” 1914–1918, с једне стране, и Пољака, са друге, који су користили историјску прекретницу да би обновили, крајем XVIII века изгубљену државност, нема пуно додирних тачака. По свој прилици, може се констатовати да су чак и прилично различите.

Сличности могу бити уочене приликом поређења положаја Србије 1914. и Пољске четврт столећа касније, 1939. Ваљало би покушати извршити анализу о том питању, упознавајући се ближе са двома указаним историјским тренуцима када су храбре словенске државе, иако нису располагале великом оружаном и привредном силом, биле супротстављене, упереним против њих непријатељским корацима иницираним од стране агресора из германског круга – Хабзбуршке монархије, вилхелминске Немачке, као и Хитлерове Немачке (III Рајха).

Околности увлачења Србије (1914) и Пољске (1939) у оба светска рата од стране сила које су изазвале те конфликте, као и сама историја јуначког отпора двеју држава агресорима који су поседовали бројна преимућства, подједнако су заслужиле да буду помињане. То треба чинити, између осталог, да током времена не постану потпуно заборављено само још једно наслеђе европске историје, већ да и даље буду жива историја. Историја, према којој се Европљани односе као према славном наслеђу, заслужује заштиту од манипулација оних политичара и историчара који учтивости и објективности претпостављају такво креирање прошлости које је подређено актуелним интересима наследника некадашњих изазивача ратних разарања, данас играчима који су носиоци важних улога на европској политичкој и привредној сцени.

Да бисмо сагледали целокупну слику поменутих историјских догађаја, неопходно је извршити један вид поређења, колико год да је то незахвално, јер сваки оружани сукоб, болно је искуство и било какво поређење само по себи већ је тешко, али зарад будућности, а пре свега жеље да се никада више не понове страхоте из прошлих времена, упоређујући српско искуство из рата започетог 1914. са пољским из рата који је избио тачно четврт века касније, неминовно се намећу бројана питања која ће у наставку бити развијена у два „упоредна приближавања” (која се односе, одговарајуће, на тачку I, посебно наглашавану у овом тексту, као и на тачке II–V, нажалост само уопштено разматране због опширне проблематике која је квалификује за истраживања која је могуће резултирати монографијама, а не само скицом у сажетом чланку).

На самом почетку ваља нагласити да би се могло, с обзиром на значај садржаја који се анализира, са потпуном сигурношћу, навести више од пет предметних питања/тачака. Може се претпостављати да ако би се консенсуално усагласило њихов списак, било би утврђено, да приликом тих разматрања не би могла да буду заобиђена следећа питања:

- 1) Реакција Србије/Пољске на објаву рата 1914/1939, као и:
- 2) Препуштеност себи самима, када је реч о војном искуству, и поред присуства савезника.
- 3) Огромна диспропорција снага агресора и бранилаца као и отпор који су непријатељу пружале нападне земље, и који је превазишао процењене могућности.
- 4) Степен српског страдања у I и пољског у II светском рату.
- 5) Заваравање када је реч о ратним успесима, уз подношење великих жртава – присутност у поретку насталом као последица I/II светског рата и претњи усмерених на српски/пољски народ.

ПИТАЊЕ 1. Запажања која ће бити формулисана у оквиру овог „приближавања” као једина, захтевају увод који се односи на ситуацију која је била узрок избијању I светског рата. Такође ће бити наведене неколике реченице о околностима, посматрано са пољске тачке гледишта, које су претходиле агресији Немачке на Пољску 1939.

После сарајевског атентата, када је 28. јула 1914, заједно са супругом Софијом, убијен наследник хабзбуршког трона, надвојвода Франц Фердинанд, Аустроугарска је констатовала да кривицу за убиство које је извршио Гаврило Принцип, подржан од стране чланова конспиративне организације „Црна рука”, сноси Србија. Оптужујући српску државу, у Бечу је одлучено да се српској влади представи ултиматум у десет тачака у коме се захтевало да се, поред осталог, у Србији забране националистичке организације и потпуно укину из јавног живота било какве манифестације непријатељске пропаганде усмерене на Аустроугарску. Када је реч о поступцима против починилаца који су боравили на тлу Србије, захтевано је обавезно учешће аустроугарских функционера у поступку истраге. Тај захтев, као једини, власт у Београду је одбила, не признајући непријатељски расположеном суседу право на толико уплитање у суверенитет Србије.

Аустроугарска, рачунајући на пуну подршку Немачке, још пре самог слања ултиматума српској влади, констатовала је да је горе наведени српски став повод за изазивања рата (Dedijer, 1984; Ćorović, 1992; Kazimirović, 2010; Radojević i Dimić, 2014; Gluck, 2014; Sundhaussen, 2014; Chwalba, 2014; Jordan, 2011; Gilbert, 2003; Pajewski, 1991; Wereszycki, 1986; Kecmanović, 2014; Bremm, 2014; Handel, 2014; Łazuga, 2002; Koźuchowski, 2014; Mazan, 2014). Ођјава рата Србији наступила је 28. јула 1914. Дан касније је извршено бомбардовање Београда. После две недеље (12. августа 1914) отпочео је аустроугарски удар на Србију, започет нападом на северозападном правцу који је водила 2. Армија генерала Оскара Поћорек (Јордан, 2011, стр. 17). Неприхваћање од стране Србије једне од тачака ултиматума који јој је предочила Аустроугарска, за царско-краљевску монархију било је, ваља то још једном нагласити, само изговор за напад на државу за коју је било још много раније планирано, из осветничких намера, да буде уништена (Ćorović, 1992, стр. 647–708; Planovi za veliki rat..., 2014).

Већ сама формулација споменутог ултиматума у тој форми, било је трагање за изговором (Chwalba, 2014, стр. 33). Рат Аустроугарске са Србијом, његов даљни ток који је значио рат против Србије, не само снагама Дунавске монархије, него и уз учешће три Централне силе (Аустроугарске и Немачке, временом подржаних од стране Бугарске), прерастао је у рат који је попримио светске размере, јер су у њему суделовале бројне ваневропске државе, од САД до Сијама, Јапана, Аустралије и Новог Зеланда – што недвосмислено показује да Велики рат није избио због сарајевског атентата. Први светски рат су призивале, и то много пре кризе изазване успешним атентатом на престолонаследника, и Аустроугарска, и – пре свих – Немачка. (Битан је и став Турске, која је после објављивања руске мобилизације против Аустрије и Немачке, 2. VIII 1914, склопила са Немачком тајни споразум, сачињен од осам тачака, у коме је признала Немачку као браниоца своје територије, а Русију је прогласила заједничким противником и на тај начин декларисала неутралност за време аустроугарско-српског конфликта (Zürcher, 2013, стр. 111).

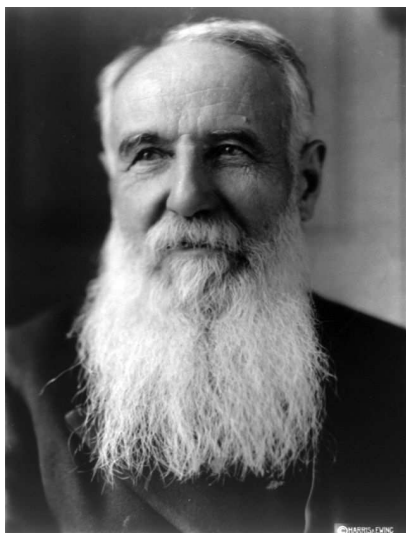
Тежње највеће чланице Централних сила, Аустроугарске, могу се описати као релативно брз пад ранијег ентузијазама за рат, на супрот здравом разуму и упркос унутрашњим проблемима који су нарастали у тој мултиетничкој монархији а које је оружани сукоб могао само још више да распламса.

Стремљења Немачке су проистицала из огромних аспирација елита те прилично младе државе (уједињење Немачке је наступило тек 1871), која је желела да осигура за себе позицију, у првом плану у центру Европе, и могућност политичко-привредне експанзије на њен југоисточни део који је спона са Малом Азијом и Блиским Истоком, а такође је желела и да осигура статус колонијалне империје. Приликом поделе Европе, почетком XX века, на два супарничка табора, Антанту (Велика Британија, Француска, Русија) и Тројни савез (Аустроугарска, Немачка, Италија), Немачка је схватила да ће у року од неколико година превага Антанте постати исувише велика и да ће се евентуални будући рат између двеју страна, можда, окончати немачким поразом. Као резултат таквог размишљања, немачки команданти су почели да инсистирају на извођењу превентивног напада, док је Немачка била још довољно снажна и самим тим имала више шансе да победи у рату који се сматрао неминовним (Pajewski, 1959; Pajewski 1997; McMeekin, 2010). Сарајево и одлучност Аустроугарске која је хтела да Србију „ишиба” и „сломи и уништи” (Rauchensteiner, 1998, str. 11; Łazuga, 2010, str. 27), представљали су одличну прилику за изазивање сукоба. У Немачкој је и пре лета 1914., месецима владало ратно расположење и снажио дух милитаризма.

У Аустрији пак, до јуна–јула 1914, није у толикој мери била наглашена потреба за уласком у рат против Србије и Антанте. Међутим, без обзира на присутне разлике, и Аустрија се спремила за рат, она је, наиме, свечано објавила, заједно са Немачком (изјава након сусрета начелника генералштабова обе државе – Хелмута фон Молткеа и Франца Конрада фон Хецендорфа у Карловим Варима дана 12. V 1914) да је корисно да што скорије издију оружане конфронтације (Chwalba, 2014, стр. 31). Последица тога – како је забележио пољски народни политичар из Галиције Јан Домбски (1880–1931) – било је да су „људи ишли у рат као на свадбу” (Dąbski, 1969, стр. 62–63). Осим тога, владало је веровање да ратна напрезања неће бити дуга века и да се неће развити у глобални сукоб (Osterhammel, 2013, стр. 532).

Позната реакција Србије на рат, који су јој спремиле заједно Аустроугарска и Немачка (иако је Србији рат објавила само Аустроугарска, ратно стање између Немачке и Србије наступило је 6. августа 1914, када је Србија, с обзиром на јавну сарадњу Немачког Рајха и Царско-краљевске монархије, објавила рат II Рајху).

„Аустрија нам је објавила рат. То је њен крај. Бог ће нам дати победу”,

Слика 1: Никола Пашић (1845–1926), ПРЕМИЈЕР СРБИЈЕ
(У ПЕТ МАНДАТА, ИЗМЕЂУ ОСТАЛОГ И 1912–1918).

ПРЕУЗЕТО СА [HTTP://PL.WIKIPEDIA.ORG/WIKI/NIKOLA_PAŠIĆ#MEDIAVIEWER/
FILE:NIKOLA_PAŠIĆ_CPH.3B31626.JPG](http://pl.wikipedia.org/wiki/Nikola_Pašić#mediaviewer/File:Nikola_Pašić_cph.3b31626.jpg).

кратко је рекао председник српске владе, Никола Пашић, седећи у башти нишког хотела, у којој му је 28. јула. 1914. године уручена аустроугарска објава рата.

Сутрадан се огласио и престолонаследник Александар I Карађорђевић који је „својим драгим и јуначним Србима” манифестом најавио долазећи рат. Текст тог манифеста је гласио:

„На нашу Србију насрнуло је велико зло. Аустроугарска нам је објавила рат. Сад сви имамо да будемо сложни и јунаци.”

Овим речима је српски престолонаследник и будући краљ Срба, Хрвата и Словенаца, започео своје обраћање српском народу, у коме га је подсетио на то да је „залуду Србија радила све што је могла да живи у пријатељству са суседном царевином – све то није ништа помогло”, јер је Монархија неправедно пребацила кривицу за Сарајевски атентат на Србију. „Такво оптуживање једне независне државе за туђе кривице, јединствено је у историји Европе” – проценио је Александар I Карађорђевић. Стога је престолонаследник „тешка срца и свестан свих тешкоћа и опасности” позвао своје „драге и храбре Србе под српску тробојку с уверењем да ће се они у овој прилици показати достојни својих славних предака, онаки каки су били лане и преклане” (Austro-ugarska objava rata i manifest regenta..., 2014).

Занимљиво је поређење изговорених речи од стране Пашића са чињеницама и текстовима познатих из историје Пољске, из – за њу трагичне – 1939. године.

После периода опуштања, чак и добросуседских пољско-немачких односа, који је трајао од тренутка потписивања, 26. јануара 1934, пољско-немачке декларације о некоришћењу насиља до, закључно, почетка 1939, на пролеће 1939. је дошло до њиховог слома. Пољска је била под притиском нацистичке Немачке, између осталог, и због Гдањска (тада Слободног Града Гдањска), као и екстериторијалног коридора који се простирао од Немачке до Источне Пруске а који је требало да пресече пољску Померанију. Период од марта до маја 1939. је за пољско-немачке односе био „критичан тренутак”, после кога су се односи те две државе, због одлучног „не” немачким захтевима, сломили (Raina, 1999; Batowski, 1979; Szeremietiew, 1994; Kornat: 2007, 2012a, 2012b; Wysocki, 1988; Wyszczelski, 1989; Wiczorkiewicz, 2014). Варшава је рачунала на савез са Великом Британијом, Немачка је пак учврстила (дobre већ од Рапала) односе са СССР, припремајући се, заједно са Совјетима, за напад на Пољску (пакт Рибентроп-Молотов од 23. августа 1939, агресија III Рајха 1. септембра 1939. и СССР 17. септембра 1939. (Williamson, 2010; Szubarczyk, 2014).

У том критичном периоду, у пролеће 1939, у пољској штампи су се појављивали, поред осталих, и овакви, доле цитирани, гласови, које је забележио Петер Раина (1999, стр. 56, 62):

„Једну ствар морамо сви подвући на што категоричнији начин: ко год посегне за земље Републике, ко год посегне за њеним суверенитетом, по њена надлежности и њену част, тај ће се срести са одлучном вољом одбране радничких маса, сељачких маса и трудбеничких маса, а затим са одлучном вољом целог народа” („Robotnik”, 24 III 1939);

или (месец и по дана касније):

„Срушен је мост пољско-немачког споразума. Готови смо – рекао је Хитлер – да приступимо изградњи тог моста на новим основама. Али цена коју Пољска мора прво да плати то је Гдањск и екстериторијални аутопут преко Помераније. Нема у Пољској човека који не би разумео да је то цена која се не може прихватити” („Kurier Polski”, 1. V 1939).

Освануо је и 5. мај 1939. који је упамћен као дан када је одржан историјски говор тадашњег пољског министра иностраних послова, пуковника Јозефа Бека у Скупштини, чији ће фрагменти у

наставку бити цитирани (цитат је преузет са: Przemówienie Józefa Becka w Sejmie RP 5. maja 1939):

„[...] у тренутку када после тако бројних изјава немачких државника који су поштовали наш став и изражавали мишљење да тај 'провинцијални град неће бити предмет спорења између Пољске и Немачке' – чујем захтеве за анексију Гдањска у Рајх, у тренутку када на нашу понуду од дана 26. марта заједничког гарантовања постојања и права Слободног града не добијам одговор, међутим после сазнајем да је она сматрана за одбијање преговора – морам се упитати о чему се тачно ради? Да ли о слободи немачких житеља Гдањска која није угрожена, да ли о престижним стварима, или можда о одбацивању Пољске од Балтика, од кога Пољска неће дозволити да буде одгурнута! [...] У првом и другом питању, то јесте по питању будућности Гдањска и комуникације преко Помераније, ради се стално о једностраним концесијама које Влада Рајха, чини се, захтева од нас. Држава која саму себе поштује не чини једностране концесије [...]. Мир је драгоцен и пожељна ствар. Наша генерација, искрварена у ратовима, са сигурношћу тврдим да заслужује право на мир. Али мир, као скоро све ствари овог света има своју цену, високу, али мерљиву. Ми у Пољској не познајемо појам мира по сваку цену. Само је једна ствар која је у животу људи, народа и држава непроцењива. Та ствар је част.”

Слика 2: министар спољних послова Пољске Јозеф Бек у Скупштини Републике Пољске у Варшави за време историјског говора 5. V 1939.

ПРЕУЗЕТО СА: [HTTP://WWW.WW2INCOLOR.COM/POLAND/1939+2.HTML](http://www.ww2incolor.com/poland/1939+2.html).

Дана 30. августа 1939, министар војних послова објавио је у Пољској општу мобилизацију (Obwieszczenie mobilizacji, 1939). Два дана касније, 1. септембра 1939, након што је већ изведена провокација у Гљивицама (Adamczewski, 2013, стр. 25–49), бомбардовање града Вјелуња (Żelazko i Ossowski, 2009) и по отпочи-

њању домбардовања мостобрана на Вестерплатеу из топова оклопаче Шлезвик-Холштајн, народу се прогласом обратио председник државе Игнаци Мосћицки. Његов садржај је био следећи (Проглас I Мосћицког, 1939, преузето са <http://www.history.su.org/index.php?showtopic=60563>):

„Ноћас је наш вечити непријатељ отпочео агресивне кораке против Државе Пољске, а што утврђујем према Богу и историји. У овом историјском тренутку обраћам се свим грађанима државе у дубоком уверењу да ће се цео народ, у одбрани своје слободе, независности и части окупити око врховног команданта и оружаних снага и да ће пружити частан одговор нападачу, како се то често дешавало у историји пољско-немачких односа. Цео народ Пољске, благосиљан од стране Бога, у борби за своју свету и праведну ствар, уједињен са армијом, кренуће раме уз раме у бој и ка коначној победи.”

Чак се и овлашном анализом цитираних изворних текстова намећу и стављају у први план кључни појмови: вера (у победу, у помоћ Провиђења), част, дух борбе и спремност за бескомпромисну борбу, зарад њеног опстанка, против агресора. То је оно заједничко код Срба и Пољака (можда не само 1914. и 1939. год.). То је битан елеменат поређења у тражењу разумевања њихових историја, ставова, избора које су они предузимали. А нарочито оног суштинског, који треба предузети када је постављено питање: „Тући се или не тући?”, за Пољаке изузетно важно и недвосмислено решавано у духу романтично-устаничке традиције, према којој – и поред критике Љубијенског (Łubieński, 1978), треба констатovati да је у XIX и у XX веку, од почетака борбе Пољака са руским угњетачем, заједно са Наполеоном Бонапартом, па све до варшавског устанка 1944, као и послератног оружаног отпора „проклетих војника” против комунизма натуреног Пољској, па чак и до полета „Солидарности” – одиграла, заједно са католичком традицијом, кључну улогу у профилисању пољског духа.

Преносећи овде предузимана разматрања у више теоретску димензију, може се запазити да ова ситуација показује да из међусобно опозиционих типова понашања – тзв. реалистичког (компромисног, попустљивог) и радикалног (који захтева одбацивање спољашњих притисака), које у тешким историјским моментима прихвата дата нација, Срби и Пољаци су, што има извориште у приближним историјским искуствима, склони да одаберу другу врсту овде назначених супротних ставова. Такав је, такође, био тип културе спољне политике Срба и Пољака – по-

себно у периоду који је обрађен у овом тексту, што је горе јасно илустровано.

У намери да, према концепцијама Давида Латајна, анализираним од Ј. Јањчака (Jańczyk, 2009), дамо одговор на питање о узроку таквог стања ствари, посматрано са аспеката важних за тај одговор (историјска социологија, мерна истраживања, антрополошка анализа, испитивања микрооснова, историјска метода), ваља изабрати последњи, као онај који пружа могућност градње модела главног става. Чиниоци који је означавају управо су начин реакције на интензивирање спољашњи притисак, а функција променљиве, дефинисана на тај начин, врста реакције на дати импулс, која даје повод – у српском и пољском случају – за тенденцију противљења. Овде се може уочити да у неким другим случајевима, који се односе на друштва у којима се јављају другачија историјска искуства (нпр. недостатак традиције перманентног отпора, а не само противљења диктираног нужношћу), догађа се управо обрнуто – истовремено са порастом спољашњег притиска, јавља се, све више ангажовано, прилагођавање.

ПИТАЊА 2–5 Србија 1914, када јој је претио рат са Аустроугарском а коју је у агресивним намерама подржавала Немачка, исто као и Пољска 1939, када се за напад на њу спремила Хитлерова Немачка, подржавана од стране СССР и Јосифа Стаљина, спремног да II Републици удари „нож у леђа”, обе државе су имале савезнике и са њима склопљене уговоре, који су обавезивали потписнике.

Пред издијање Великог рата као и за време његова трајања, европски савезници Србије били су: Русија, Велика Британија и Француска (ваневропски – САД), а у балканској регији – Црна Гора.

Када се у лето 1939. спремила немачко-совјетска агресија на Пољску – Жечпосполита (Република) је имала склопљен савезнички споразум с Великом Британијом и Француском, а такође и савез са Румунијом (потписан већ у марту 1921).

Уз то, важна нит симпатије и споразума повезивала је предратну, санацијску Пољску са Летонијом, а пре свега – са Мађарском.

С последњом државом, са којом је Пољска неколико месеци пред издијање II светског рата добила заједничку границу (услед промена у Закарпатју које је било припојено Мађарској), Републику су повезивали истински добри односи. То је резултирало тиме да је политичко руководство Мађарске, и поред њеног све израженијег померања ка интересној сфери III Рајха, одбило да подржи било какву антипољску делатност Немачке (Koźmiński,

1970; J. R. Nowak, 1971; R. K. Nowak, 2009a i 2009b; Szczepański, 2009). Касније су на територији Хортијеве Мађарске спас, бежећи од рата, нашле хиљаде Пољака (Lagzi, 1980 и 1987; Н. Cosrba и Т. Csorba, 1985; Tokarski, 1998; Ostojа-Mitkiewicz, 2001). Пољаци су масовно уточиште, осим у Мађарској, могли још једино тражити у Румунији (Dubicki: 1990, 1994, 1995; Dubicki и Spruch, 2014).

Вреди додати, да су добри односи повезивали Пољску и са Југославијом. Када се 1939. Пољска нашла у ратној невољи, помоћ Пољацима који су бежали из, захваћене ратним пламеном, отаџбине, пружала је, међу осталима, Пољско-југословенска Лига са седиштем у Београду, којом је тада руководио Милан Поповић (*nota bene* нашло је то своју епиграфску комеморацију у центру престонице Србије, на згради у Узун-Мирковој улици, где се у прошлости налазило седиште те организације³).

И поред уговора о савезништву у критичном тренутку оружаног напада непријатељских сила, Србија 1914. год., као и Пољска двадесет и пет година касније, ипак су, у почетку, једино могле да рачунају само на војне операције сопствених оружаних снага.

Савезници Србије су све своје напоре усмерили у правцу дипломатског деловања, а нешто касније су приступили објављивању делимичне и опште мобилизације (руске власти објављујући прву, делимичну мобилизацију 20. VII 1914, нагласиле су да то чине јер се на тај начин солидаришу са Србијом), напokon, савезници су извршили мобилизацију и кренули у борбу са Централним силама – не ангажујући се на Балкану све до тренутка искрцавања у Солуну (одуговлаченог због проблема око постизања споразума Велике Британије и Француске са Грчком, у којој је владао политички раздор између владе, која је подржавала савезнике, и краља Константина I, који је био немачког порекла (Bonarek, Czekalski, Sprawski, Turlej, 2005, стр. 540–542). Србија 1914, препуштена самој себи и Пољска непосредно пред и на почетку II светског рата, приказане су у многобројним монографијама и осталим историографским радовима (Jordan, 2011; Milošević, 2008; Radojević i Dimić, 2014, стр. 73–148; Williamson, 2010;

³ Старањем Одбора за заштиту обележја борби и мучеништва, 1986. је била постављена спомен плоча посвећена Лиги. Натпис на њој, на српском и пољском језику, гласи: *Југословенско-пољска лига са седиштем у овој згради пружала је браћу помоћ пољским издејлицама у њиховим данима највећег фашистичке Немачке на Пољску 1939. (пољ.: Liga Jugosłowiańska-Polska z siedzibą w tym budynku udzielała braterskiej pomocy uchodźcom polskim w trudnych dniach najazdu Niemiec faszystowskich na Polskę w 1939 roku).*

Overy, 2009; Batowski: 1962, 1973, 1979, 1989; Szeremietiew, 1994; Moczulski, 1972; Jurga, 2014).

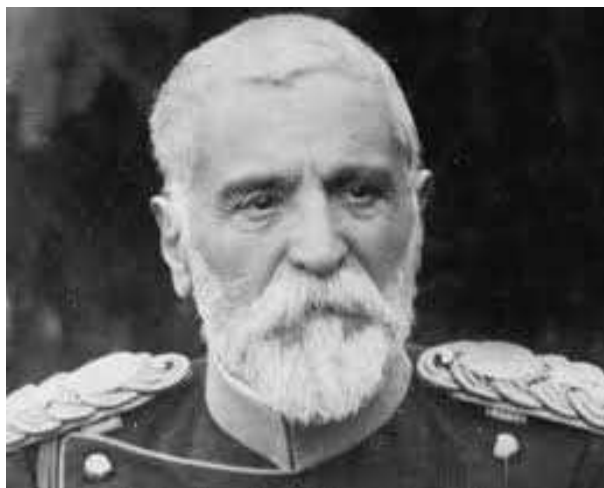
Када је реч о положају Србије 1914. год., ваља нагласити да је она била подржана од страна Црне Горе, која је показала своју солидарност и спремност за вођење рата против њених непријатеља. Она је извршила мобилизацију своје војске већ 20. јула 1914, концентрисала је ратне снаге у шест дивизија и запосела границу, а касније и заједно са Србијом, заједничким деловањем црногорске команде са српским генералом Божидаром Јанковићем (Srbija u Prvom svetskom ratu..., 2014). Црна Гора је заузела такав став, иако је на самом почетку жеља власти на Цетињу била да се не уплиће у рат, осудила је сарајевски атентат, и званично упутила саучешће Бечу и аустроугарском цару Фрањи Јосипу (Živojinović, 2000, str. 19–20).

Јуначко прихватање терета рата од стране Србије 1914, као и 1915. (драма раздијања државе и њених оружаних снага које су за последицу имале повлачење на Крф преко Албаније и које су донеле, слично ранијим борбама, огромне жртве – Szczepański, 2014) може се, донекле, упоредити са јунаштвом (које, нажалост, није осигурало победу) пољских браниоца отаџбине, који су се дигли на оружје у септембру 1939, а може се повући паралела и са поднетим жртвама у устаничкој Варшави, у лето и јесен 1944. године.

Диспропорција снага агресора и Србије која се од њих бранила 1914, као и Пољске 1939, била је очигледна. Отпор који су нападене државе пружице нападачима знатно је превазилазио њихове, теоретски процењене, могућности.

Одбрана Србије у лето 1914. и касније српска победоносна контраофанзива, били су велики успех и донеле су бројне примере невероватног јунаштва (Desmazes i Naumović, 2012). Српски успех 1914. који је славом овенчао војводу Радомира Путника био је, нажалост, плаћен великим бројем жртава, али су у исто време и аустроугарски губици били огромни (Jordan, 2011, стр. 42).

Жртве за време пољског одбрамбеног рата 1939. такође су биле огромне, али и губици нанети Немачкој сигурно су прекорачили процене немачких команданата и планера који су се спремили за муњевит рат (нем. *Blitzkrieg*). Одбрана на гдањском мостобрану Vesterplate (1–7. IX 1939.) којом су командовали мајор Хенрик Сухарски и капетан Франћишек Домбровски, или херојски отпор који је код Визне немачком армијском корпусу оклопних снага генерала Хајнца Гудеријана пружио капетан формације Корпуса

СЛИКА 3: ВОЈВОДА РАДОМИР ПУТНИК (1847–1917).
ПРЕУЗЕТО СА: [HTTP://SLAVJAN.ORG.RS/?PAGE_ID=1039](http://slavjan.org.rs/?PAGE_ID=1039).

одбране граница (КОП) Владислав Рагинис (1908–1939)⁴ и његових 360 потчињених, заувек ће остати не само у сећању Пољака, већ и свих људи који цене слободу и несаломивост у борби вођеној у циљу одбране (Zawilski, 1973; Moczulski, 1972; Jurga, 2014; Porwit, 1959 i 1969–1978).

Неопходно је указати и на силна мучеништва која су обележила судбину целе Србије у I светском рату и Пољске (схватане као и мартирологију пољских Јевреја и држављана II Републике друге националне припадности) за време II светског рата, које симболишу битке септембра 1939, Аушвиц, устанак у варшавском јеврејском гету и на крају Варшавски устанак 1944. (не заборављајући ни за тренутак да су и пољске жртве 1914–1918, као и српске 1941–1945 биле веома бројне).

Огромна страдања, језив број жртава у отаџбинама које су се браниле, али и у Европи, као и свету принуђеном да се одупре агресији невероватних размера, још увек су толико болне да и данас, са ове временске дистанце делују на машту и појединаца, и друштва, као да су се десиле још јуче. Трагичне слике прошлости које у нама буде беспоговорно поштовање никада не би требало да буду употребљене у политичке сврхе зарад прикупљања јеф-

⁴ Капетан Владислав Рагинис је одлуком пољског министра одбране Томаша Сиомониака од 21. VIII 2012. год. посмртно унапређен у чин мајора (први чин у корпусу старијих официра у пољској војсци).

СЛИКА 4: КАПЕТАН ВЛАДИСЛАВ РАГИНИС (1908–1939) – ЈУНАЧКИ БРАНИЛАЦ ВИЗНЕ.

ПРЕУЗЕТО СА: [HTTP://PL.WIKIPEDIA.ORG/WIKI/WŁADYSŁAW_RAGINIS](http://pl.wikipedia.org/wiki/Władysław_Raginis).

тиних политичких поена, нити би ваљало да буду политички инструментализовне у циљу окретања, уместо ка мирољубивој коегзистенцији, у правцу непомирљивости и неповерења. Таквим сликама наше не тако давне прошлости не смије се никада дозволити да почну да бледе у колективном сећању заједнице. Ово друго (јер, нажалост, свесне манипулације, као и тзв. „новинарске патке” везане за термин „концентрациони логори” праћен придевом „пољски”) може, наиме, да води до постепеног одбацивања историје као „учитељице живота” која будућа поколења учи и опомиње, да се не би опет понављале грешке из прошлости.

Као закључак који затвара целину ових разматрања може да послужи констатација, донекле вероватно извештала, да горе наведени „проблеми са историјским сећањем”, подједнако из српске, као и из пољске перспективе, могу да буду веома велики пораз. Посебно ако се у обзир узме чињеница да, као и у историји Срба, тако и у историји Пољака, можемо да говоримо о извесној илузорности ратних успеха (српског из периода 1914–1918, али такође и успеха постигнутог у борби са нацизмом за време II светског рата; те пољског из II светског рата). Међутим, и поред њиховог постизања, судбине Срба после оба ратна конфликта, а Пољака посебно након рата 1939–1945, сложиле су се тако да су у друштвено-политичком поретку, уобличеном у тим историј-

ским тренуцима Србије/Југославије и Пољске, биле укоренење реалне и битне опасности за кондицију и идентитет оба народа, осуђених на развој у неповољним уставним условима, дакле, недемократским и неодговарајућим за национални интерес Срба и Пољака, (у „народној” Пољској уведеним под притиском и контролом спољних фактора, односно политичких снага и апарата опресије конструисаног у СССР, непријатељски оријентисаних према Пољацима–некомунистима).

-
- ЛИТЕРАТУРА Adamczewski, L. (2013). *Na dno szybu. Od Oberschlesien do Górnego Śląska*. Zakrzewo.
- Andriessen, J. H. J. (2011). *I wojna światowa w fotografiach*. Warszawa.
- Austrougarska objava rata i manifest regenta... (2014). Preuzeto sa <http://www.serbia.com/srpski/austro-ugarska-objava-rata-i-manifest-regenta-aleksandra/>.
- Batowski, H. (1962). *Kryzys dyplomatyczny w Europie: jesień 1938 – wiosna 1939*. Warszawa.
- Batowski, H. (1973). *Zdrada monachijska: sprawa Czechosłowacji i dyplomacja europejska w roku 1938*. Poznań.
- Batowski, H. (1979). *Agonia pokoju i początek wojny: sierpień-wrzesień 1939*. Poznań.
- Batowski, H. (1989). *Europa zmierza ku przepaści*. Poznań.
- Białokur, M., Patelski, M., Szczepaniak, A., ur. (2008). *Roman Dmowski i jego współpracownicy*. Toruń.
- Bloch, C., Zieliński, Z., ur. (1995). *Powrót Polski na mapę Europy. Sesja naukowa poświęcona 70. Rocznicy Traktatu Wersalskiego*. Lublin.
- Bonarek, J., Czekalski, T., Sprawski, S., Turlej, S. (2005). *Historia Grecji*. Kraków.
- Bremm, K.-J. (2014). *Propaganda im Ersten Weltkrieg*. Darmstadt.
- Chrzanowski, I., Konopczyński, W. (2004). *Życiorys Romana Dmowskiego*. Krzeszowice.
- Chwalba, A. (2007). *Józef Piłsudski. Historyk wojskowości*. Kraków.
- Chwalba, A. (2014). *Samobójstwo Europy. Wielka Wojna 1914–1918*. Warszawa.
- Csorba, H., Csorba, T. (1985). *Ziemia węgierska azylem Polaków 1939–1945*. Warszawa.
- Czubiński, A. (2002). *Walka Józefa Piłsudskiego o nowy kształt Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1918–1921*. Toruń.
- Ćorović, V. (1992). *Odnosi između Srbije i Austro-Ugarske u XX veku*. Beograd.

- Čalić, M. Ž. (2013). *Istorija Jugoslavije u 20. veku*. Beograd.
- Čubrilović, V. (ur.) (1989). *Stvaranje jugoslovenske države 1918. godine. Zbornik radova prikazanih na naučnom skupu od 5. do 7. decembra 1988. godine povodom obeležavanja sedamdesete godišnjice stvaranja Jugoslavije, 1918–1988*. Beograd.
- Dąbski, J. (1969). *Wojna i ludzie. Wspomnienia z lat 1914–1915*. Warszawa.
- Dedijer, V. (1984). *Sarajewo 1914*, t. I–II. Łódź.
- Desmazes, M. A., Naumović (2012). *Zwycięstwa serbskie w 1914 roku*. Oświęcim.
- Drozdowski, M.M. (2008). *Józef Piłsudski. Naczelnik państwa polskiego*. Warszawa.
- Dubicki, T. (1990). *Żołnierze polscy internowani w Rumunii w latach 1939–1941*. Łódź.
- Dubicki, T. (1994). *Wojsko polskie w Rumunii 1939–1941*. Warszawa.
- Dubicki, T. (1995). *Polscy uchodźcy w Rumunii 1939–1945*. Warszawa.
- Dubicki, T., Spruch, K. (2014). *Przedmoście rumuńskie: wrzesień 1939*. Oświęcim.
- Garlicki, J. (1988). *Józef Piłsudski 1867–1935*. Warszawa.
- Gilbert, M. (2003). *Pierwsza wojna światowa*. Poznań.
- Gluck, W. (2014). *Historia zamachu sarajewskiego*. Oświęcim.
- Handel von, N. (2014). *Doppelmord. Sommer 1914: von Sarajevo bis zur Kriegerklärung*. Almeg bei Steinerkirchen.
- Hauser, P. (2010). „Powrót na mapę. Walka o granice państwa polskiego po I wojnie światowej”. U: K. Iłski (ur.), *Wykłady Inauguracyjne Instytutu Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza*, br. 3. Poznań.
- Janković, D. (1973). *Srbija i jugoslovensko pitanje 1914–1915*. Beograd.
- Jańczak, J. (2009). Historyczne podstawy kształtowania się typów kultury polityki zagranicznej. Przypadki realizmu i radykalizmu. *Przegląd Politologiczny*, 2, 2009, 61–73.
- Jędrzejewicz, W. (2013). *Rola Józefa Piłsudskiego w odbudowie i umacnianiu państwa polskiego*. Warszawa.
- Jordan, D. (2011). *Bałkany, Włochy i Afryka 1914–1918. Od Sarajewa do Piawy i Jeziora Tanganika*. Poznań.
- Jurga, T. (2014). *1939. Obrona Polski i Europy*. Warszawa.
- Kawalec, K. (2000). *Spadkobiercy niepokornych: dzieje polskiej myśli politycznej 1918–1939*. Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Kawalec, K. (2006). *Roman Dmowski*. Wrocław.
- Kazimirović, V. (2013). *Crna ruka*. Novi Sad.

- Komarnicki, T. (1957). *Rebirth of the Polish Republic. A Study in the Diplomatic History of the Europe 1914-1920*. Melbourne – London – Toronto.
- Kecmanović, V. (2014). *Das ist Princip*. Beograd.
- Kornat, M. (2007). *Polityka równowagi (1934-1939). Polska między Wschodem a Zachodem*. Kraków.
- Kornat, M. (2012a). *Polityka zagraniczna Polski 1938-1939. Cztery decyzje Józefa Becka*. Gdańsk.
- Kornat, M. (2012b). Sojusz z Hitlerem uczyniłby z Polski kolonię Niemiec. Preuzeto sa <http://dzieje.pl/aktualnosci/prof-marek-kornat-sojusz-z-hitlerem-uczynilby-z-polski-kolonie-niemiec>.
- Koźmiński, M. (1970), *Polska i Węgry przed drugą wojną światową (październik 1938 – wrzesień 1939). Z dziejów dyplomacji i irredenty*. Wrocław.
- Kożuchowski, A. (2014). „Wyższa zasada nienawiści”. U: *Wielka wojna 1914-1918. Jak 100 lat temu w Europie zaczęła się rzeź. Pomocnik Historyczny* (posebno izdanie dodatka nedeljnika *Polityka*), br. 3, 2014, 26-29.
- Krizman, B. (1958). „Stvaranje Jugoslavije”. U: *Iz istorije Jugoslavije 1918-1945. Zbornik predavanja*. Beograd.
- Kułakowski, M. (2014), *Roman Dmowski w świetle listów i wspomnień*. Czerwonak.
- Lagzi, I. (1980), *Uchodźcy polscy na Węgrzech w latach drugiej wojny światowej*. Warszawa.
- Lagzi, I. (1987). *Droga żołnierza polskiego przez węgierską granicę w latach 1939-1941*. Poznań.
- Lundgreen-Nielsen, K. (1979). *The Polish Problem at the Paris Peace Conference. A Study of the Policies of the Great Powers and the Poles 1918-1919*. Odense.
- Łazuga, W. (2002). *Rzeczy większe i mniejsze*. Poznań.
- Łazuga, W. (2010). „Monarchia habsburska. Między idealizacją a alienacją”. U: K. Iłski (ur.), *Wykłady Inauguracyjne Instytutu Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza*, br. 4. Poznań.
- Łossowski, P. (1986). *Zerwane pęta. Usunięcie okupantów z ziem polskich w listopadzie 1918 roku*. Warszawa.
- Łubieński, T. (1978). *Bić się czy nie bić?* Warszawa.
- Mazan, L. (2014), „Dwie kule Gawrzyły Principa”. U: *Wielka wojna 1914-1918. Jak 100 lat temu w Europie zaczęła się rzeź* (posebno izdanie dodatka nedeljnika *Polityka*), br. 3, 2014, 30-31.
- McMeekin, S. (2010). *Ekspres Berlin-Bagdad. Kajzer, islam i imperium osmańskie 1898-1918*. Kraków.

- Micewski, A. (1971). *Roman Dmowski*. Warszawa.
- Mikietyński, P. (2009). *Niemiecka droga ku Mitteleuropie. Polityka II Rzeszy wobec Królestwa Polskiego 1914-1916*. Kraków.
- Milošević, K. (2008). *Srbija u Velikom ratu 1914-1918*. Beograd.
- Moczulski, L. (1972). *Wojna polska 1939. Rozgrywka dyplomatyczna w przededniu wojny i działania wojenne we wrześniu-październiku 1939*. Poznań.
- Molenda, J. (1980). *Piłsudczycy a narodowi demokraci 1908-1918*. Warszawa.
- Nedok, A. S. (2006). *Povlačenje srpske vojske ka albanskom primorju i njena evakuacija na Krf 1915/1916. Rad vojno-sanitetske službe*. Beograd.
- Nowak, J. R. (1971). Polityka Węgier wobec Polski w latach 1938-1939. Wybór dokumentów. *Sprawy Międzynarodowe*, 226 (1), 100-121.
- Nowak, R. K. (2009a), „Rząd Pála Telekiego wobec Polski i Polaków (16 II 1939 – 3 IV 1941)”. U: P. Chmielewski i A. Głowacki (ur.), *W kręgu historii Europy Wschodniej. Studia i szkice* (str. 93-113). Łódź.
- Nowak, R. K. (2009b), *Przyjaciel Polaków – Pál Teleki (1879-1941). Zarys biografii*. Jastrzębie Zdrój.
- Obwieszczenie mobilizacji (1939). Preuzeto sa http://pl.wikisource.org/wiki/Obwieszczenie_Mobilizacji_1939.
- Osterhammel, J. (2013). *Historia XIX wieku. Przeobrażenie świata*. Poznań.
- Ostoja-Mitkiewicz, M. (2001). *Wojna jest grzechem. Przykłady braterstwa polsko-węgierskiego w okresie II wojny światowej*. Warszawa.
- Overy, R. (2009). *1939: nad przepaścią*. Warszawa.
- Pajewski, J. (1959). „Mitteleuropa”. *Studia z dziejów imperializmu niemieckiego w dobie pierwszej wojny światowej*. Poznań.
- Pajewski, J. (1991). *Pierwsza wojna światowa*. Warszawa.
- Pajewski, J. (1997). „Berlin-Bagdad. Z dziejów polityki niemieckiej na Bliskim Wschodzie w czasach wilhelmińskich”. U: Idem, *Rozprawy i studia z dziejów powszechnych i Polski* (str. 74-106). Poznań.
- Pajewski, J. (2005). *Odbudowa państwa polskiego 1914-1918*. Poznań 2005.
- Planovi za veliki rat..., (2014). Preuzeto sa <http://www.naslovi.net/2014-01-05/novi-magazin/planovi-za-veliki-rat-postojali-jos-1913/8476917>.
- Porwit, M. (1959). *Obrona Warszawy wrzesień 1939. Wspomnienia i fakty*. Warszawa.
- Porwit, M. (1969-1978). *Komentarze do historii polskich działań obronnych 1939 r.*, t. I-III. Warszawa.

Prelević, M. (1998). „Predgovor”. U: N. Aćimović (ur.), *Srbi na Krfu 1916-1918. Katalog muzejske postavke u „Srpskoj kući” na Krfu*. Beograd 1998.

Proglas I. Mosćickog (1939). Preuzeto sa <http://www.historycy.org/index.php?showtopic=60563>.

Przemówienie Józefa Becka w Sejmie RP 5 maja 1939 r. Preuzeto sa http://pl.wikisource.org/wiki/Przemówienie_Józefa_Becka_w_Sejmie_RP_5_maja_1939_r.

Radojević, M., Dimić, Lj. (2014). *Srbija u Velikom ratu 1914-1918. Kratka istorija*. Beograd.

Raina, P. (1999). *Stosunki polsko-niemieckie 1937-1939. Prawdziwy charakter polityki zagranicznej Józefa Becka. Geneza wybuchu II wojny światowej*. Warszawa.

Rauchensteiner, M. (1998). *Österreich-Ungarn und der Erste Weltkrieg 1914-1918*. Graz.

Srbija u Prvom svetskom ratu..., (2014). Preuzeto sa http://sh.wikipedia.org/wiki/Srbija_u_prvom_svetskom_ratu.

Suleja, W. (2009), *Józef Piłsudski*. Wrocław.

Sundhaussen, H. (2014), *Sarajevo. Die Geschichte einer Stadt*. Wien – Köln – Weimar.

Szczepański, W. (2009). Węgry w polityce zagranicznej II Rzeczypospolitej. Sojusz na rzecz bezpieczeństwa? *Obóz. Problemy narodów byłego obozu komunistycznego*, 52, 91–136.

Szczepański, W. (2014). „Serbski odwrót przez Albanie na przełomie 1915/1916 r. Jak doń doszło, jak zapamiętali go Serbowie?”. U: *I wojna światowa na Bałkanach. Działania militarne i polityczne w latach 1914-1918. Studia i materiały pod redakcją Andrzeja Krzaka* (str. 218-232). Szczecin.

Szeremietiew, R. (1994). *Czy mogliśmy przetrwać: Polska a Niemcy w latach 1918-1939*. Warszawa.

Szubarczyk, P. (2014). *Czerwona apokalipsa. Agresja Związku Sowieckiego na Polskę i jej konsekwencje*. Kraków.

Szulc, W. (1980). *Przemiany gospodarcze i społeczne w Jugosławii w okresie międzywojennym 1918-1941*. Poznań.

Szymczak, D. (2009). *Między Habsburgami a Hohenzollernami. Rywalizacja niemiecko-austro-węgierska w okresie I wojny światowej a odbudowa państwa polskiego*. Kraków.

Świątek, R. (1998). *Lodowa ściana: sekrety polityki Józefa Piłsudskiego 1904-1918*. Kraków.

Tokarski, A. (1998). *W gościnie u bratanków Węgrów. Zarys dziejów uchodźców polskich na Węgrzech w czasie II wojny światowej 1939-1945*. Toruń.

- Urbankowski, B. (2014). *Józef Piłsudski. Marzyciel i strateg*. Poznań.
- Vučo, N. (1970). *Ekonomska istorija sveta. Od industrijske revolucije do drugog svetskog rata*. Beograd.
- Wandycz, P. (1992). „Dmowski's Policy at the Paris Peace Conference: Success or Failure”. In *The reconstruction of Poland 1914–1923*. London 1992.
- Wapiński, R. (1988). *Roman Dmowski*. Lublin.
- Wereszycki, H. (1986). *Pod berłem Habsburgów. Zagadnienia narodowościowe*. Kraków.
- Wieczorkiewicz, P. (2014). *Historia polityczna Polski 1935–1945*. Poznań.
- Williamson, D.G. (2010). *Zdradzona Polska. Napaść Niemiec i Związku Sowieckiego na Polskę w 1939 roku*. Poznań.
- Wołos, M. (2013). *O Piłsudskim, Dmowskim i zamachu majowym. Dyplomacja sowiecka wobec Polski w okresie kryzysu politycznego 1925–1926*. Warszawa.
- Wójcik, Z. (2008). *Józef Piłsudski 1867–1935*. Warszawa.
- Wybranowski, D. (2014). Serbia – ofiara I wojny światowej. *IZ Policy Papers (Polityka pamięci i dyskursy pamięci w 100-lecie I wojny światowej)*, 13 (1). Poznań.
- Wysocki, A. (1988). *Tajemnice dyplomatycznego sejfu*, ur. W. Jankowerny. Warszawa.
- Wyszczelski, L. (1989). *O czym nie wiedzieli Beck i Rydz-Śmigły*. Warszawa.
- Zawilski, A. (1973). *Bitwy polskiego września*. Warszawa.
- Zürcher E.J. (2013). *Turcja od sułtanatu do współczesności*. Kraków.
- Żelazko, J., Ossowski, A. (2009). *Wieluń 1 IX 1939*. Warszawa.
- Živojinović, D. (2000). *Nevoljni saveznici: Rusija, Francuska, Velika Britanija, SAD 1914–1918*. Beograd.

WOJCIECH S. SZCZEPAŃSKI

POLISH ACADEMY OF SCIENCE, COMMISSION FOR BALKAN STUDIES, POZNAŃ
POLAND

SUMMARY

SERBIA 1914, POLAND 1939...

A COMPARISON

The circumstances of implicating Serbia (in 1914) and Poland (in 1939) into world wars by the forces provoking these conflicts, as well as the history of the heroic resistance of both mentioned organisms against the aggressors having numerous advantages, deserve to be constantly reminded as great lessons for the next generations of Europeans. The anniversaries of the break out of both world wars constitute a great opportunity for this type of reminder.

In the presented text, compiling the Serbian experiences of the war started in 1914 with the Polish experience of the war which broke out a quarter of century later, the author stresses the following issues:

- the reaction of Serbia/Poland on declaring the wars 1914/1939 (in detail), and also (in general):
- the situation of war seclusion of Serbia/Poland in 1914/1939 experienced despite having the allies,
- huge discrepancies of the aggressors' and the defenders' forces, as well as the resistance, exceeding the estimated opportunities, of the attacked countries towards the enemies,
- the scale of the Serbian martyrdom in the 1st and Polish in the 2nd world wars,
- the appearance of the war success, redeemed with extremely great sacrifice, and the presence of the threat for the Serbian/Polish nation in the order shaped as a result 1st/2nd world war.

The fragments of sources quoted in the article as well as the authors' considerations, are exhibited as key terms and simultaneously as the common features of the Serbs and the Poles, enhanced at the moments of threat for both the nations and their countries: faith (in victory, in the help of Providence), honour, the spirit of fight and being ready for uncompromising resistance to aggressors. These values constitute an essential element of comparison in the search of understanding the Serbian and Polish history and attitudes as well as the choices made by the Serbs and the Poles.

KEY WORDS: 1st world war, 2nd world war, the Austro-Hungary and Serbia conflict in 1914, the Polish war in 1939, Serbia, Poland, Austro-Hungary, Germany, military resistance, national honour, war martyrdom.